

Ik heb geen zorgeloze kindertijd gehad. Ik bracht samen met mijn vader en mijn moeder en mijn twee broers een aantal jaren van mijn jeugd door in concentratiekamp Bergen-Belsen in Duitsland, waar we tijdens de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers naartoe gedeporteerd waren.

Wanneer ik hier zou moeten vertellen wat mijn hele familie meegemaakt heeft, zou dit boek nooit afkomen en daarom zal ik me beperken tot het ware verhaal van mijn persoonlijke ervaringen in de kinderbarak van Bergen-Belsen.



*Hetty met haar broers Max en Jack, 1941*

# Hoofdstuk 1

Mijn familie woonde in Amsterdam, in de Joodse buurt, hoewel dat oorspronkelijk helemaal geen Joodse buurt was. De Nederlandse bevolking kende het woord ‘rassenscheiding’ niet eens en iedereen kon wonen waar hij wilde. Ongeacht religie of geloof. Maar in 1941, tijdens de Duitse bezetting van Nederland, besloten de Duitsers dat alle Joden in Amsterdam-Oost bij elkaar moesten gaan wonen.

In februari 1941 hielden de Duitsers een razzia op het Waterlooplein als vergelding voor de moord op een Nederlandse naziofficier tijdens een ruzie een dag eerder. Vierhonderd mannen werden opgepakt en in vrachtwagens geladen. Onder hen was helaas ook mijn vaders neef, Simon. En hoewel er geruchten de ronde deden, hadden we geen idee waar ze hem naartoe gebracht hadden. Totdat mijn vader in mei 1941 een ansichtkaart ontving met het poststempel ‘Mauthausen’ erop. Simon schreef:

*Lieve Maurice en familie,*

*Ik zit in Mauthausen en het werk is niet slecht.*



*Hetty's schaduw valt over kinderen uit haar straat, terwijl zij ze fotografeert. Al deze kinderen werden naar Auschwitz gedeporteerd, waar ze in 1942 omkwamen in de gaskamer.*

*Achterste rij, vanaf links: Iesy Gerritse, naam onbekend.  
Voorste rij, vanaf links: Siena Soep, Nathan Smeer, Betty Smeer.*

*Ik hoop dat alles goed is met jullie.  
Doe s.v.p. de groeten aan Doozeman.  
Leeft Spitty nog?  
Simon*

Omdat we wisten dat de kaart door de Duitse censuur gegaan was, moest er ook nog een verborgen boodschap in zitten. Twee dagen lang liep mijn vader in zijn pyjama met de ansichtkaart door het huis, terwijl hij probeerde de code te kraken.

Aan het eind van de tweede dag kwam hij de keuken binnen en zei: 'Ik weet wat Simon ons probeert te vertellen. Doozeman is de bakker op de hoek en Spitty is de naam van onze hond. Wat hij dus echt probeert te zeggen is dat hij heel veel honger heeft en dat het een hondenleven is in Mauthausen.'

Op dat moment realiseerden we ons dat de Duitsers geen enkele genade zouden tonen bij het uitroeien van de Joodse bevolking van Nederland. Mijn vader keek me met een bezorgde blik aan en zei: 'Ik zal er alles aan doen om te voorkomen dat wij naar Duitsland gestuurd worden.'

In de zomer van 1942 werden er veel razzia's gehouden in de Joodse wijk. We zagen hoe gezinnen uit hun huizen gesleept werden, waarna we nooit meer iets van hen vernamen. Sommige mensen huilden toen ze meegevoerd werden, anderen leken opgelucht dat de spanning van het wachten nu voorbij was. Vanachter onze gordijnen keken we toe hoe de Duitsers de lange rijen mensen door de straten naar het station dreven,

waar de treinen hen zouden wegvoeren van alles wat ze liefhadden en alles waar ze voor leefden. Na elke razzia voelde mijn familie zich vreselijk verdrietig. Niemand wist wat er met onze vrienden en onze familie zou gebeuren.

Wij hadden tot dan toe heel veel geluk gehad. Mijn vader was een welgestelde textielhandelaar. Toen de razzia's begonnen, vertelde iemand hem dat we bij de Duitse SS-commandant Aus der Fünten onze vrijheid konden kopen in de vorm van vrijstelling van deportatie naar Duitsland. Daarna zouden we via Portugal geruild kunnen worden tegen krijgsgevangenen.

Mijn vader aarzelde geen moment. Hij verkocht het merendeel van onze waardevolle spullen en wist zo ongeveer vijfhonderd gulden bij elkaar te krijgen. De vraag was nu wie commandant Aus der Fünten op het SS-hoofdkwartier zou moeten benaderen. Dat was een riskante onderneming – al heel wat mensen waren erheen gegaan en nooit meer teruggekeerd. Na een lange discussie wist mijn moeder mijn vader ervan te overtuigen haar te laten gaan. Een vrouw zou volgens haar eerder binnengelaten worden.

Op de zonnige ochtend van 22 september 1941 begon mijn moeder aan de twaalf kilometer lange voettocht om haar gezin te redden. Ze moest wel te voet, want Joden mochten niet meer met trams of bussen reizen. De hele dag leefden we als in een boze droom, waarbij we probeerden niet te denken aan wat er allemaal met onze moeder zou kunnen gebeuren. De dag kroop voorbij, totdat om vijf uur de telefoon ging. Na enige aarzeling, bang voor wat hij te horen zou krijgen, nam mijn vader op, maar al snel verscheen

er een glimlach op zijn gezicht. Alles was goed met moeder en ze was alweer onderweg naar huis. Ze had met commandant Aus der Fünten gesproken en hij had haar gezegd dat ze de volgende week terug moest komen met het geld en onze paspoorten. We waren helemaal door het dolle heen. Binnenkort zouden we misschien weer in vrijheid kunnen leven, zonder vernederd of opgejaagd te worden.

De week ging voorbij en opnieuw ging mijn moeder op weg naar het SS-hoofdkwartier. Dit keer was ze echter al eerder terug, met kopieën van onze waardevolle paspoorten, afgestempeld in opdracht van commandant Aus der Fünten met de tekst: *Eigenaar van dit paspoort is vrijgesteld van deportatie*. Deze vrijstelling zou ons beschermen tegen wegvoering tijdens de razzia's die inmiddels elke avond plaatsvonden. En wanhopig klampten we ons vast aan de mondelinge toezegging dat we uitgewisseld zouden worden tegen krijgsgevangenen.

Mijn oma, de moeder van mijn moeder, woonde een straat verderop. Ze was een fantastische vrouw en geliefd in de hele buurt. Iedereen noemde haar oma Judy, mijn geweldige oma, die als geen ander voor ons zorgde.

Op vrijdag 2 oktober 1942 bakte oma een perentaart voor ons. 'Geniet ervan, kinderen, en moge God jullie zegenen. Ik ben bang dat dit de laatste keer was dat ik een taart voor jullie heb kunnen bakken,' zei ze. 'Ik voel het. Vanavond komen ze me halen.'

'Alstublieft oma, praat niet zo.' Ik begon te huilen. 'Wanneer u dat denkt, blijf dan vannacht bij ons. Ga niet naar huis – en anders ga ik met u mee.'

‘Nee,’ antwoordde oma streng. ‘Jij slaapt vannacht gewoon thuis.’

Soms logeerde ik bij oma, zodat ze ’s nachts niet zo alleen zou zijn – ook al hadden de Duitsers verboden dat je de nacht bij iemand anders thuis doorbracht. (Voor de hele Nederlandse bevolking gold een uitgaansverbod van acht uur ’s avonds tot zes uur ’s ochtends.)

Tegen acht uur nam oma met tranen in haar ogen afscheid. Ze gaf ons allemaal een kus en zei: ‘Wees lief voor elkaar, kinderen. Ik hou heel veel van jullie allemaal.’ En met die woorden vertrok ze.

Vanaf dat moment zat mijn moeder voor het slaapkamer- raam met uitzicht op oma’s straat. Om ongeveer kwart over acht arriveerden de Duitsers: de razzia was begonnen. Van- achter het gordijn zagen we ze van deur tot deur gaan om mensen uit hun huizen te halen. Ik was in de woonkamer toen mijn vader riep. ‘Snel, kom naar de slaapkamer! Ze heb- ben oma! Wanneer jullie vlug zijn, kunnen jullie haar nog gedag zeggen.’

Door het slaapkamerraam zagen we oma lopen met haar koffers. Ze zwaaide en riep iets naar ons.

‘Moeder, moeder!’ gilte mijn moeder. Ze opende het raam, hoewel dat verboden was, en begon wild te zwaaien. ‘O, God, laat hen niet mijn moeder meenemen.’

Mijn vader pakte haar vast en trok haar weer naar binnen. De Duitsers gebaarden naar oma dat ze door moest lopen.

‘Vaarwel, kinderen,’ riep oma. ‘Vaarwel, vaarwel.’

Het waren de laatste woorden die we haar hoorden zeggen. Mijn lieve, hartelijke oma. We hadden al heel wat keren men-



sen vaarwel horen roepen, maar dit keer hadden de Duitsers onze familie een grote klap toegebracht. Zolang ik leef, zal ik die vreselijke vrijdagavond nooit vergeten.

De maanden gingen voorbij en de Duitsers bleven doorgaan met hun razzia's. Langzaam werd onze buurt steeds stiller. Huizen stonden leeg, omdat een paar dagen nadat de Duitsers de mensen weggevoerd hadden transportbedrijf Puls langskwam om in opdracht van de Duitsers alle meubels en overige bezittingen weg te halen. Alle goederen uit Joodse huizen werden naar Duitsland gestuurd.

Ook onze school aan de President Brandtstraat werd steeds leger. De meeste leerlingen waren naar Duitsland gedeporteerd en alle niet-Joodse leerkrachten werden vervangen door Joodse.

Op zondag 20 juni 1943 was ik al vroeg wakker. Plotseling hoorde ik uit luidsprekers op auto's stemmen schallen, die de Joden opriepen zich klaar te maken voor vertrek.

De hele buurt was afgezet door de SS, zodat niemand nog kon ontsnappen. De rest van de bewoners kreeg het bevel om binnen te blijven. Zwaarbewapende politieagenten gingen van deur tot deur om paspoorten en andere documenten te controleren. Vanuit hun huizen werden de mensen naar een plek recht tegenover ons huis gedreven. Daar moesten ze in een lange rij gaan staan die bewaakt werd door Duitse soldaten met hun bajonetten in de aanslag. Vijf uur lang stonden de mensen, jong en oud, zonder eten, dicht op elkaar gepakt, totdat ze het bevel kregen om richting het Amstelsta-

tion te lopen, waar ze op de trein naar Westerbork gezet zouden worden. In heel Amsterdam waren die dag razzia's en slechts een paar families kregen toestemming om te blijven. Onze familie was er daar een van.

In de loop van 1943 waren de ouders van mijn vader ondergedoken en af en toe kwam er een man van het verzet langs om ons te vertellen hoe het met ze ging. Hij had brieven bij zich en vertelde ons nieuws over de oorlog.

Te midden van al deze gebeurtenissen had mijn vader, als textielhandelaar, nog altijd toestemming om handel te drijven. Kort na het begin van de Duitse bezetting kregen alle Joodse zakenmensen het bevel hun bedrijf te laten registreren en een werkvergunning aan te vragen. Mijn vader had een goede naam – zijn grote kramen met de prachtigste stoffen waren bekend op alle markten van Amsterdam. Hij had twee verschillende vergunningen aangevraagd, één voor de markten en één voor de groothandelsactiviteiten. Een tijdlang leek er niets aan de hand, de zaken draaiden gewoon door. Maar toen kwam het bevel dat iedereen met twee vergunningen er een moest inleveren. Vader en moeder discussieerden dagenlang en besloten tenslotte om voor de marktvergunning verlenging aan te vragen en de groothandelsvergunning in te leveren.

Het bleek een goede keus. De mensen die voor de groothandelsvergunning gekozen hadden, hadden minder geluk. Hun bedrijven werden door de Duitsers in beslag genomen, waardoor ze met lege handen achterbleven. Ooit welgestelde mensen hadden plotseling geen geld meer om eten voor hun

familie te kopen. Vaak kwamen ze 's middags bij ons op bezoek en al gauw ontstond er zo een plan: mijn vader zou meer goederen inkopen dan hij voor zijn zaak nodig had, zodat de gedupeerden het overschot aan hun eigen contacten konden doorverkopen en zo weer geld voor eten zouden hebben. Natuurlijk moest dit allemaal heel voorzichtig gebeuren, zodat verraders het niet zouden melden bij de SS.

Binnen de kortste keren was onze zolder veranderd in een opslagruimte, waar de rollen stof keurig opgestapeld op planken lagen. Hier maakte ik 's ochtends mijn huiswerk. Op een ochtend rond een uur of vijf, toen ik net de trap opliep, kwam mij een man tegemoet met zijn armen vol rollen stof. Iets in zijn houding stond mij niet aan en ik vroeg hem hoe hij heette. 'Jan,' antwoordde hij, terwijl hij zich de trap af haastte. Wantrouwend rende ik door naar boven. De sloten op de deuren bleken opengebroken te zijn en er lagen nog maar een paar rollen stof op de vloer. De zolder, die tot de nok toe gevuld geweest was, was helemaal leeg. Ik rende weer naar beneden, naar de slaapkamer van mijn ouders, en gilte dat we beroofd waren.

Mijn vader rende in zijn pyjama de straat op in een poging de dief nog te pakken, maar tevergeefs. Vader was woedend en belde de politie.

Mijn moeder maakte zich meteen zorgen en zei: 'Niet doen, Maurice. Het kan heel gevaarlijk zijn om de aandacht op ons, Joden, te vestigen. Vergeet het maar liever.'

Mijn vader was echter zo kwaad dat hij niet wilde nadenken over de gevolgen. Een halfuur later arriveerden twee Nederlandse politieagenten. Dirk was al wat ouder, maar

Henny was een lange jongeman met blond haar en stralende, blauwe ogen. Henny stelde me vragen over hoe de man eruitzag, wat hij tegen me gezegd had en andere details van wat er gebeurd was. Hij was zo'n aardige agent dat ik hem, tegen de tijd dat hij klaar was met de ondervraging, adoreerde, zoals alleen een jong meisje dat kan.

Toen ik die middag thuiskwam uit school, vertelde mijn vader me dat de dief gepakt was en dat de meeste rollen stof gevonden en teruggebracht waren.

Henny werd een goede vriend van de familie en hij kwam geregeld na zijn middagdienst even langs. Wanneer ik thuis was, trakteerde hij me altijd op zijn prachtige glimlach en vroeg: 'Hoe is het vandaag met onze kleine Hetty? Heb je goed je best gedaan op school?'

Het was een geweldige man – die glimlach, de open blik in zijn ogen. Iedereen was dol op hem. Op een dag kwam ik thuis uit school en trof mijn vader en Henny diep in gesprek aan. Ik hoorde Henny zeggen: 'Nee, Maurice, nu nog niet. Laten we eerst afwachten of iedereen veilig aankomt. Dit is wat we doen. Scheur een briefje van honderd gulden doormidden. Eén helft ervan zal ik aan de dokter geven die nu met zijn gezin gaat, met de vraag of hij het terug wil sturen naar Amsterdam zodra ze in Zwitserland zijn. Zodra die helft arriveert, weten we dat ze veilig aangekomen zijn en kan jij met je gezin met de volgende trip mee.'

Met tegenzin stemde mijn vader toe. Hij pakte zijn portemonnee, haalde er een briefje van honderd uit en scheurde het in tweeën.

De ene helft gaf hij aan Henny en de andere helft stak hij zorgvuldig terug in zijn portemonnee.

Pas toen Henny opstond om te vertrekken, zag hij mij staan. Dit keer glimlachte hij niet. Hij zag er gespannen en vermoeid uit. Ik zweeg.

‘Veel succes, Henny. Wees voorzichtig,’ zei mijn vader en stak zijn hand uit.

Toen Henny weg was, vertelde mijn vader me waarover ze gesproken hadden. Het verzet, waar Henny voor werkte, geloofde een ontsnappingsroute gevonden te hebben. Een rijn-aak zou dertig mensen over de Rijn, door Duitsland, naar Zwitserland brengen. De vluchtelingen zouden verstopt zitten onder het dek.

‘Ik wilde ons op die boot hebben,’ zei vader, ‘maar het leek Henny beter om op de volgende trip te wachten.’

Ik was blij dat Henny dat gezegd had en dat vertelde ik mijn vader ook. ‘Het is veel te gevaarlijk. Alleen al het idee dat we door Duitsland zouden moeten.’

‘Ja,’ zei vader. ‘Dat snap ik.’ Hij zuchtte diep. ‘We zullen afwachten of die dokter het halve bankbiljet terugstuurt vanuit Zwitserland. Ik hoop het van harte, vooral ook voor die man zelf.’

‘Wanneer vertrekt die boot?’ vroeg ik.

‘Over twee dagen,’ antwoordde vader.

Er gingen vier dagen voorbij en Henny kwam maar niet langs. Vader was nerveus en ook wij maakten ons zorgen. Op de vijfde dag verscheen Dirk, de oudere politieagent. Hij vertelde ons dat hij gehoord had dat Henny twee dagen eerder

door de SS gearresteerd en naar hun hoofdkwartier gebracht was. We waren verbijsterd, omdat we wisten welke wreedheden de SS daar beging. Dirk vertelde verder dat er, voor zover hij had kunnen nagaan, dertig mensen aan boord van de rijnaak gegaan waren. Ze hadden de bemanning grote sommen geld moeten betalen en de boot was aan het begin van de avond veilig uitgevaren, maar rond middernacht was de bemanning begonnen met het overboord gooien van mensen. Hun angstgeschreeuw was zo luid geweest dat een Duitse patrouilleboot polshoogte was komen nemen en iedereen opgepakt had, met rampzalige gevolgen voor Henny. Dirk vertelde ons dat Henny er slecht aan toe was en onder SS-bewaking in de ziekenbarak lag.

‘Mijn gezin heeft zijn leven te danken aan Henny. Hij raadde me aan om nog niet met deze boot mee te gaan, maar te wachten,’ zei mijn vader. Zijn gezicht was asgrauw. ‘Hoe kan ik hem ooit genoeg bedanken voor het feit dat hij mij voor zo’n dwaasheid behoed heeft? O, God! Laat hem alstublieft beter worden!’ Hij sloeg met zijn vuist op tafel. ‘Alstublieft,’ herhaalde hij, ‘laat hem beter worden.’

Maar Henny verkeerde in een zeer slechte conditie. De SS had zijn hoofd tot een bloederige massa geslagen en hem met een zweep afgeranseld, totdat zijn nieren gescheurd waren. De volgende dag overleed onze geweldige, moedige Henny.

De Duitsers hadden onze paspoorten inmiddels meerdere keren gecontroleerd, maar ze waren na het zien van de vrijstellingsstempels elke keer weer vertrokken. Hoewel we nog niets gehoord hadden over onze reis naar Portugal, bleven

onze koffers onder onze bedden gepakt klaarstaan, voor het geval de oproep zou komen. Op 29 september 1943, om vier uur 's ochtends, werd er dringend aangebeld. Het geluid van de bel ging vergezeld van een luid gebonk op de voordeur. Iedereen in huis was meteen wakker.

Ik hoorde mijn ouders in hun slaapkamer heen en weer lopen en ik hoorde mijn moeder zeggen: 'Ze zijn er, ze zijn er.' Vanuit mijn slaapkamer kon ik de hal in kijken en ik zag hoe mijn moeder de voordeur opende. Daar stonden een SS-officier en een Duitse soldaat, de laatste met zijn bajonet in de aanslag.

'Joden?' vroeg de officier.

Mijn moeder knikte.

'Paspoorten,' snauwde hij. 'En snel!'

Mijn vader was inmiddels al verschenen met onze paspoorten, in de overtuiging dat de stempels ook dit keer hun magische werk wel weer zouden verrichten. Vol vertrouwen overhandigde hij de paspoorten aan de SS-officier, die ze nauwkeurig bekeek en ons vervolgens alle vijf het bevel gaf om in de hal te komen staan. Daar stonden we dan in onze pyjama's. Mijn moeder trok haar roze ochtendjas nog wat strakker om zich heen. De SS-officier droeg de soldaat op ons in de gaten te houden, terwijl hij zou rondkijken om te zien of er nog meer mensen waren.

In stilte stonden we te bidden. In alle consternatie waren we vergeten dat mijn moeders neef Moos en mijn vaders nicht Sonja ook bij ons sliepen. En alsof dat nog niet erg genoeg was, was Moos al een jaar lang ondergedoken. Hij was pas de vorige dag bij ons gearriveerd. Zonder paspoort of

andere papieren. Sonja had een Joodse moeder en een niet-Joodse vader en had de papieren om dat te bewijzen. Allemaal hielden we onze adem in, terwijl de SS-officier het huis doorzocht. We hoorden hoe hij deuren opende en ze met een klap weer sloot. Al die tijd stond de soldaat met zijn bajonet in de aanslag voor ons.

De officier kwam terug met Sonja, die hij in de woonkamer gevonden had. We vroegen ons allemaal af wat er met Moos gebeurd was. Waarom had de SS-officier hem niet gevonden? Met onze ogen probeerden we met elkaar te communiceren, op zoek naar een antwoord, maar veel tijd om erover na te denken kregen we niet.

‘Papieren?’ vroeg de SS-officier aan Sonja.

Ze gaf ze hem.

‘Dus je bent een halve Jood. Mag ik je vragen wat je in dit huis te zoeken hebt? Je weet toch dat het verboden is om de nacht in het huis van iemand anders door te brengen?’ Hij stond zich inmiddels flink op te winden. ‘Geef antwoord!’ schreeuwde hij.

Iedereen verstijfde en keek naar Sonja en de officier. Sonja was helemaal bleek geworden, maar ze hield haar hoofd trots overeind en keek de officier recht in de ogen. Zacht antwoordde ze dat ze ons overdag bezocht had, maar dat ze tegen spertijd een migraineaanval had gekregen, waardoor ze niet meer veilig naar huis kon.

‘Je liegt!’ schreeuwde de officier. ‘Ik neem je paspoort in en samen met de rest kom je met me mee naar het station. Daar zal iemand die hoger in rang is dan ik beslissen wat er verder met je moet gebeuren.’



De officier wendde zich nu tot ons en zei: 'Joden, ik geef jullie een uur om je klaar te maken.' Hij droeg de Duitse soldaat op om ons goed in de gaten te houden totdat hij zou terugkomen om ons mee te nemen naar het station.

Mijn moeder zei dat we ons moesten aankleden. 'We weten niet waar we naartoe gaan, dus kleeft je warm aan.' Ze duwde Max en Jacky voor zich uit naar hun kamer.

Sonja en ik zeiden niets. Even later kwam moeder weer terug de hal in en aan haar ogen kon ik zien dat alles in orde was met Moos. Ze nam ons allemaal mee naar de ouderslaapkamer. Fluisterend vertelde ze dat Moos zich na het gebons op de deur tussen de koffers onder het bed verstopt had. Hij had het even benauwd gehad toen de officier de kamer doorzocht, maar gelukkig had de man niet onder het bed gekeken.

'Wat gaat Moos nu doen?' vroeg Max aan moeder.

'Ik heb hem gezegd te blijven waar hij is totdat we vertrokken zijn en daarna alle waardevolle dingen die nog over zijn aan de burens te geven. Het is beter dat zij ze krijgen dan dat Puls ze meeneemt,' zei moeder.

Nadat ik me aangekleed had, ging ik op zoek naar Max en Jacky en met zijn drieën liepen we naar de kamer van mijn ouders. In de gang moesten we langs de Duitse soldaat lopen, die zijn geweer met bajonet inmiddels tegen de muur gezet had en ernaast stond.

Vader zat op de rand van het bed. Hij was zichtbaar overstuur. 'Kinderen, het spijt me zo dat dit gebeurd is,' zei hij. 'Ik heb er echt alles aan gedaan om te voorkomen dat we naar Duitsland zouden moeten. Bijna al mijn geld heb ik aan de SS gegeven om jullie te redden. Het spijt me echt heel, heel

erg.’ Hij huilde nu en allemaal probeerden we hem te vertellen dat hij er niets aan kon doen. Hij kalmeerde weer wat en zei: ‘We weten niet wat er gaat gebeuren, maar jullie moeten me oprecht beloven dat jullie, wanneer jullie deze vreselijke oorlog overleven, er alles aan zullen doen om weer naar Amsterdam terug te komen – ongeacht waar jullie je bevinden. Ga dan naar de familie Pomstra, hier om de hoek. Zij hebben wat aandelen en sieraden die ik hen in bewaring gegeven heb tot na de oorlog. Ze hebben beloofd dat ze voor jullie zullen zorgen, mochten je moeder en ik niet meer terugkomen. Hebben jullie dat goed begrepen, kinderen?’

Alle drie knikten we.

‘Kom hier,’ zei vader. Hij omhelsde ons stevig. ‘Het spijt me zo, het spijt me zo,’ bleef hij maar herhalen.

Moeder legde een hand op vaders schouder. ‘Kom op,’ zei ze. ‘Die SS’er kan nu elk moment terugkomen.’ Met tegenzin liet vader ons los en achter moeder aan liepen we naar de keuken.

Pas om halfzeven kwam de SS-officier terug.

Mijn moeder was de laatste die onze woning verliet. Zorgvuldig draaide ze de deur op slot. Niemand zei iets toen we de trap naar de straat afliepen. Het was een prachtige ochtend. De zon scheen en het plein lag er verlaten bij – op de vrachtwagens na die ons naar het station zouden brengen.

‘Pst.’

Mijn moeder en ik hoorden een zacht geluid en we draaiden ons om. De deur van de woning naast die van ons stond op een kier en onze buurman gluurde naar buiten. Moeder en ik liepen zo onopvallend mogelijk naar hem toe.

‘Wat gebeurt er allemaal?’ vroeg de buurman. ‘Zijn die schof-ten jullie komen halen?’

Moeder knikte en rommelde wat in haar handtas. Ze haalde de huissleutels eruit en gaf ze aan de buurman.

‘Hier,’ zei ze. ‘Ga naar binnen zodra we weg zijn en help Moos alsjeblieft. Hij heeft zich boven verstopt. En neem alles mee wat je wilt hebben.’

‘Komt in orde,’ zei de buurman. ‘Passen jullie intussen goed op jezelf. Laten we hopen dat deze rotoorlog snel voorbij is. Het ga jullie goed.’ Zachtjes sloot hij de deur weer.

De SS-officier kwam terug met nog een gezin.

‘Lopen!’ beval hij en allemaal haastten we ons richting de vrachtwagens.

*Wat ziet het plein er raar uit*, dacht ik terwijl we de weg overstaken. Dit kon onmogelijk hetzelfde plein zijn als het plein dat ik op weg naar school al wel duizend keer overgestoken had. Maar zou er ooit nog wel iets hetzelfde zijn? We kwamen aan bij de geparkeerde vrachtwagens, kregen bevel om snel in te stappen en klauterden aan boord. We stonden achter in de laadbak, samen met een bewaker, en hoorden de SS-officier voorin lachen en grapjes maken met de chauffeur. Ja, zij konden lachen!

De vrachtwagen arriveerde bij het station en we liepen naar binnen. De SS-officier nam Sonja mee. Hoewel er zeker duizend mensen bij elkaar stonden, was het onnatuurlijk stil in de stationshal. Iedereen fluisterde tegen elkaar. Het leek erop dat bij deze razzia alle overgebleven Joden in Amsterdam opgepakt waren. Al gauw ontdekten we dat zelfs de president van de Joodse Raad, Abraham Asscher, en het tweede



*Herman Soesman, Hetty's schoolvriendje.  
Hij overleed in Auschwitz op 22 oktober 1943.*

lid van de Raad, Abraham Soep, met hun gezinnen naar het station gebracht waren. Tegen acht uur leek de stationshal wel een mierennest. Iedereen – jong en oud, baby's en kinderen – stond dicht op elkaar gepakt. Geruchten begonnen de ronde te doen. De een zei dat we naar Portugal gingen, de ander dat Hitler opgedragen had alle overgebleven Joden in Amsterdam te liquideren. We wisten niet wat we moesten geloven en werden heen en weer geslingerd tussen hoop en vrees.

De tijd verstreek. Om negen uur stonden we nog steeds allemaal in de stationshal. De enige SS-bewakers stonden buiten het station. Verderop zagen we Sonja staan, met haar handen op haar rug en haar gezicht naar de muur gekeerd. We durfden niet naar haar toe te gaan uit angst dat we het dan alleen maar erger voor haar zouden maken en dus zwaaiden we enkel. Iedereen dacht hetzelfde: waar bleef de trein?

'Hetty,' hoorde ik iemand roepen. Ik draaide me om en zag mijn vriendje van school, Herman, die al jaren bij mij in de klas zat. Hij droeg altijd mijn schooltas voor me en tijdens de gymlessen werden we altijd samen in een team gezet.

'Herman! Hebben ze jou ook opgepakt?'

'Ja,' antwoordde hij. 'We zijn hier al sinds drie uur.'

'Hoe is het met je moeder? Is alles goed met haar?' vroeg ik.

'Met haar gaat het wel goed,' zei Herman, 'maar vader heeft het moeilijk. Ik zal je iets grappigs vertellen. Er loopt daar een man die aan iedereen vertelt dat de trein niet komt omdat hij een leuke band heeft.'